

A külső formai megoldásokat tekintve találjuk meg az egyetlen lényeges mozzanatot, amelyben Dér Endre új oldaláról mutatkozik meg. Kisregényében az epikus közlést olykor filmszerű leírásokkal, ill. dramatizált részletekkel vegyíti. Ez több esetben sikerrel jár és jó írói érzékre vall, mert Éva álomban történő emlékezését, maguknak az álmoképeknek természete szerint jól adja vissza e montázstechnikával.

Ez a pozitívum azonban nem ellensúlyozhatja a kisregény hibáit. Úgy gondoljuk, a *Sisakfejúek* végérvényesen igazolja, hogy Dér Endrének más írói utakon kell próbálkoznia. Sok írása bizonyítja, hogy tehetségéből többre is adódnék. (*Tiszatáj* 1966.)

VÖRÖS LÁSZLÓ

EMBEREK AZ ALFÖLDI VÁROSOKBAN

MOCSÁR GÁBOR ÉS TÓTH BÉLA SZOCIOGRÁFIAI ÍRÁSAI

A társadalmi valóság számos oldalát sokféleképpen közelítheti meg a szociográfia, s éppen ezért a szociográfia megítélése is nagyon különböző lehet. Sokat vitatkoztak az elmúlt néhány évben: hol jelöljék ki helyét, szerepét az irodalomban, vajon az írók hanyatló vagy „teljes érettség” előtti korszakukban írnak szociográfiát? Elhangzott olyan vélemény is, hogy a szociológusok (feltehetően itt nem szakszociológiával foglalkozó kutatókra gondolt a szerző) a fő tendenciákat észlelik, „de a gondolkodás, ízlés, erkölcs bonyolult kérdéseit éppen csak jelezni tudják”. (Kiss Ferenc: *Napjaink irodalmi szociográfiája*. Kortárs 1965. 7. sz.) Anélkül, hogy bármely kérdésben állást foglalnánk egy amúgy is lezártnak vélt eszmecserében, vagy a legutolsó megállapítással vitába szállnánk, két szegedi író folyóiratokban (*Tiszatáj*, Kortárs) megjelent szociográfiai írásáról kell egy egységen belül szólnunk.

Tóth Béla (*Gépek, emberek*. Tiszatáj 1965.) és Mocsár Gábor (*Városok az Alföldön*. Tiszatáj 1966., illetve *Léptékváltást vidéken*. Kortárs 1966.) szociográfiai tanulmányaikkal nemcsak az irodalom számára alkottak figyelemre méltó műveket, hanem a társadalmi valóság konkrét megismerésének is hasznos mérföldköveit helyezték el. A *Városok az Alföldön* és a *Léptékváltást vidéken* a XX. század egyik jelentős társadalmi folyamatának, az urbanizálódásnak tárgyi és személyi előfeltételeit vizsgálja. Történelmi adatok feltárásával, elemzésével mutatja ki a szerző, milyen erők hatottak a magyar társadalom fejlődésén belül, amelyek a döntően mezőgazdasági jellegű városfejlődést eredményezték. Mintegy *alappelmérésnek* tekinthető a „pangó” alföldi városok problémáiról szóló szociográfiai tanulmány, amelyhez időről időre elegendőnek mutatkozhat az irodalmi szociográfia módszereivel elvégzett reprezentatív vizsgálat, hogy a tanulmány megírása óta eltelt időszakban bekövetkezett problémaváltozásokat regisztrálja.

Mindkét tanulmányból kicsendül a szerző féltő aggodalma, olyan dolgot mond el, amelynek *nem közlése bajt okozhat*. Óriási problémát jelent a „vidék”, de ezen belül is az alföldi városok helyzete. Nem a főváros és a vidéki városok ellentétére utal a szerző (bár nehéz ma Budapesten kívül olyan aktuális, mai kérdéssel foglalkozó társadalompolitikai tudományos cikket megfogalmazni, hogy akár a sorok között is ne csendüljön ki a szerző aggodalma: nem vagyunk-e egyvárosos ország?), hanem arról a veszélyről beszél: milyen könnyen elsüllyedhet a *vidékiesség* mocsarában, aki vidéken nem tudja helyzetét pontosan felmérni. Városokról beszélünk, de csak közigazgatásilag azok. Mezőgazdasági munkával foglalkozó lakosságuk alig tud a munkássággal, műszaki értelmiséggel együtt dolgozni, mert kevés a számukra megfelelő munkaalkalom. Helyes-e a városok terjeszkedése, amikor egyidejűleg nem tudnak kellő ütemben városiasodni? Nem kellene a várostervezésnél a szociológiát is segítségül hívní? — így torlódnak a kérdések Mocsár írásában, s a recenzio szerzőjének nehéz eldönteni, hogy a szakavatott írói eszközzel megírt tanulmányok újraolvasásakor az élményszerzés volt-e elsődleges, vagy pedig a tájékoztatást nyújtó információ keresése. A választ úgy is meg lehetne fogalmazni: ki mit keres, azt találja Mocsár szociográfiai tanulmányaiban. Ha a szociológia oldaláról közelítjük meg a kérdést, mint ahogy eddig is így kíséreltük meg, akkor a tájékoztatást nyújtó információ szerepe az elsődleges: aki irodalmi igénnyel lapozza át a tanulmányokat, az élményt nyújtó információt talál ben-

nük. Az irodalmi szociográfiának éppen az a rendkívül nagy előnye, hogy az író szűrőjén keresztül a társadalmi valóság egy-egy hiteles mozzanatát ismerhetjük meg, amely éppúgy hat írói eszközeivel, mint a konkrét valóságot bemutató elemzésével.

Az újraolvasáskor döbbenünk rá, hogy az alföldi városok nagy részének problémája különösen szívügyünk. Most kialakulófélben levő tudományszervezésünk az az egész ország tudományos és termelő-műszaki munkáját nem tudja egyetlen segítségben összefogni. Tudományos alközpontokra van szükség, amelyek a szükséges tudományos információkat a kommunikáció különböző eszközeivel továbbadhatják a régió (néhány megye) területén működő tudományos kutatóknak, vidéken dolgozó szakembereknek. S a dél-alföldi régió területén számos „pangó” város található, amelynek szakembereit előbb-utóbb fokozott mértékben vidéki központokból származó tudományos információval kell ellátni, s ez talán hozzájárul ahhoz, hogy a léptékváltás meggyorsuljon. A szociográfiai alapfelmérésből sejthetjük és következtethetünk arra, milyen igények merülhetnek fel, milyen életkörülmények között él és milyen problémákkal küszködő szakemberek tájékoztatását kell megszervezni.

Az alföldi városok problémáiból adódó konkrét valóságábrázolás szűkebb területét fogja az irodalmi szociográfia középpontjába Tóth Béla *Gépek, emberek* c. sorozata. Újságírói riportnak indult, s a csongrádi Bütorgyár munkásainak egy villanásnyi életét bemutató több folytatásos tanulmány lett belőle. A bevezetőben említett elvégzendő feladatok közül kettőt is felölel, s szinte parancsoló felhívással fordul az olvasóhoz, illetékesekhez: ezt a területet vizsgáljátok, íme ebből indulhattok ki konkrét vizsgálataitok során! Gondolunk itt az emberek üzemen belüli egymáshoz való viszonyának vizsgálatára és az üzemszociológiai felmérések lehetőségére.

Tóth Béla tanulmányában fokozottabb mértékben érvényesül a szociográfia-írás irodalmi módszere; az író szűrőjén keresztül történő megismerés lehetősége. A közel húsz szereplő bemutatásakor sok olyan kérdésről szerzünk tudomást, amely minden bizonnyal nemcsak a bemutatott szereplőt érdekli, de legalább olyan intenzitással a szerzőt is! Nagyon érdekes és izgalmas rész az üzemen belüli elidegenedés problémájának vázlatos felelevenítése és a munkások nemcsak anyagi, de művelődési igényeinek bemutatása.

A tanulmány szociográfiai hitelességét fokozza néhány statisztikai adat közlése. A számadatok ismertetése elmélyíti annak fontosságát, amire a szerző később rá kíván mutatni. Kilépők száma — indok; átlagkeresetük — hogyan egészítik ki; bejárók száma — 8 kilométeres út a tanyára. Amit hiányolni lehetne: kevés munkásnőt szóltat meg az üzemen dolgozók arányához képest. Minden szereplőnek múltja és jelene van. Nem idealizált a múlt, és reális a jelen. A múltak különbözőek, de a jelenekből tevődik össze ennek a több száz munkást foglalkoztató üzemnek mostani helyzete. Könnyűipar, de fontos devizát hozó bútorkat termel. De ez a termelés nem mindig a gépek mellett álló embereken múlik. Felfejlődött a külföldi szállítás, mégis le kell állni, nem jó a másik üzem által szállított nyersanyag. Belföldnek szállítanak; majd villanásnyi kép néhány hét múlva, s talán ez a jövő: „Újra kellünk a külföldieknek... Nem akármilyen üzem vagyunk.” S a tanulság is a gyár jelene: jobban meg kellene ismerni az embereket vonzó és taszító erőket, de az üzemszervezés modern követelményeit is.

Az utóbbi 10 évben sokan írtak szociográfiai tanulmányt. Üzemek életéről keveset, és ezért örvendetes, hogy alföldi városaink konkrét társadalmi valóságának megismeréséhez közelebb jutottunk a fenti szociográfia tanulmányok olvasásával. (*Tiszatáj* 1965–1966, *Kortárs* 1966.)

SENTIRMAI LÁSZLÓ

A SZEGEDI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL

GÁÁL ENDRE: A SZEGEDI IPARI MUNKÁSSÁG 1905–1906. ÉVI
SZAKSZERVEZETI MOZGALMÁNAK FŐBB KÉRDÉSEI

Gaál Endre ez újabb dolgozatában ismét néhány lapot tár fel a szegedi munkásmozgalom történetéből. Figyelmét ezúttal az ipari munkásság szakmai szervezkedésének eredményeire fordítja, s a felhasznált archívális, de még inkább az egykorú hírlapi anyag megmunkolásával rengeteg értékes vonással gazdagítja ismereteinket. Témaválasztása — a helyi munkásmozgalom egy oldalának néhány